

De opmerkelijke flexibiliteit van deze middenklasse-cultuur, net zoals haar capaciteit om steeds weer nieuwe invloeden te integreren, vormt ongetwijfeld een belangrijk element van haar blijvende succes. En de nieuwe waardering die de burgerlijke cultuur als geheel de laatste jaren onder historici geniet, heeft dat succes zeker meer inzichtelijk gemaakt. Maar toch heeft deze ontwikkeling ook nadelen. Soms leidt de nieuwe sympathie tot een volledige identificatie tussen deze burgerlijke cultuur en dé Nederlandse geschiedenis – en zelfs tussen deze cultuur en het zelfbeeld van de hedendaagse historici. Op die manier sluipt langs de achterdeur alsnog een nieuw finalisme binnen, van een in zichzelf opgesloten geschiedschrijving, die er niet altijd in slaagt een verband te leggen met de wereld *buiten* die burgerlijke cultuur. De vraag kan worden gesteld of er, om die grenzen te beslechten, niet opnieuw behoefte is aan een meer synthetiserend en een geëngageerder perspectief.

Dat brengt ons bij de vroege arbeidersbeweging en het socialisme. De Rooy heeft elders betoogd dat de nieuwe sociaaldemocratie alleen succes kon boeken als zij zich in programma en stijl conformeerde aan het liberale progressisme. Maar in deze bundel wordt, zo lijkt het, nog een stap verder gezet. De lezer wordt naar de onuitgesproken conclusie geleid dat radicalere stijlen en opvattingen wezensvreemd zijn aan een Nederlandse geschiedenis waarvan zij nochtans ontegensprekelijk deel hebben uitgemaakt, ook lang na het *fin de siècle*. Hier dreigt het eenzame gelijk een strafbank te worden, niet alleen voor welbepaalde delen van de historische werkelijkheid, maar ook voor de onwillige lezer die er mogelijk een andere overtuiging op na houdt.

EVERT PEETERS, K.U. LEUVEN, F.W.O.-VLAANDEREN

Paul, Herman, Velde, Henk te (eds.), **Het vaderlandse verleden. Robert Fruin en de Nederlandse geschiedenis** (Amsterdam: Bert Bakker, 2010, 294 blz., ISBN 978 90 351 3544 4).

De aanleiding tot deze bundel is, naar goed vakhistorisch gebruik, een jaartal. In 2010 was het 150 jaar geleden dat Fruins leerstoel werd ingesteld. Dat is lang genoeg geleden om afstand te kunnen nemen en om een patroon in de receptie van Fruin te onderkennen. De redacteurs zien daarin drie fasen. Zij stellen als het ware drie Robert Fruins aan ons voor. Fruin de Eerste is de negentiende-eeuwse historicus, die methodisch en politiek de maatstaf in het debat was, de instantie die het 'hoogste vonnis' wees, de belichaming van de *epistemic virtues*. Fruin de Tweede wordt in de twintigste eeuw gehistoriseerd. Hij wordt van gezaghebbende inspiratiebron tot voorwerp van antropologische verwondering. En nu is er dan ruimte voor een derde lezing van Fruin. Hij is niet langer een onaantastbare autoriteit, maar wel meer dan een cultuurhistorisch curiosum. Fruin is een 'gesprekspartner'.

Deze drieslag correspondeert met drie bredere methodische en inhoudelijke paradigma's. Het rankeaanse paradigma van nationaal en politiek georiënteerd historisme wordt gevolgd door naoorlogse scepsis over nationalistische geschiedschrijving, culminerend in afstandelijke cultuurhistorische beschouwingen over de natie en de nationale historiografie als achterhaalde verschijnselen. Fruin is in dit historiografische paradigma een *lieu de mémoire* in de zin van Pierre Nora. Nu, in ons huidige paradigma, vinden we dat wat al te gedistantieerd en hooghartig en begeben we ons liever in een weliswaar gelaagde, maar toch direct relevante conversatie met onze voorgangers.

Dat geëngageerde gesprek met vroegere vertegenwoordigers van nog steeds zinvolle tradities verloopt in dit geval toch wat stroef. Herman Paul en Henk te Velde leggen in hun inleiding meteen al uit dat we het over veel dingen die Fruin na aan het hart lagen niet zo graag meer hebben. Als je blijft geen ethocentrisme, monarchisme, vaderlandsliefde

en victoriaanse moraal meer. Wel relevant zijn meer abstracte thema's als de verhouding tussen wetenschap en politiek en de problematiek van de vorming van staatsburgers. Het gesprek wordt dus wel op voorwaarden gevoerd.

Niet alle auteurs hebben zich aan dit interactieve recept gehouden. Jo Tollebeek geeft een fraaie antropologische beschouwing over de geschiedwetenschappelijke praktijk van Fruin, zoals hij dat eerder en uitgebreider over de Belgische historicus Paul Fredericq heeft gedaan. We krijgen veel te zien over de kleine, bijna huiselijke schaal van de wetenschap, de bescheiden academische manifestaties en het duidelijke maatschappelijke programma van gemeenschapsvorming. Tollebeeks aanpak is methodisch actueel door de nadruk op *practice, performance* en *tacit knowledge*, om maar een paar *buzz words* te noemen. Maar die eigentijdse technieken à la Bruno Latour worden losgelaten op Fruin als cultuurhistorisch object, op Fruin de Tweede dus.

Henk te Velde houdt zich wel aan zijn eigen programma en probeert het gesprek met Fruin aan te gaan door diens geschiedschrijving te zien als het verhaal over de groei van een Nederlandse polis, die zowel een politieke als een nationale gemeenschap belichaamde. Fruin organiseerde zijn verhaal daarover in zijn beroemde drie tijdvakken met als leidraad en eindpunt het liberalisme. Een synthese, die Te Velde karakteriseert als een 'productief anachronisme'. Judith Pollmann lijkt minder overtuigd van de creativiteit van Fruins finalisme. Fruin schreef weliswaar ook biografische, persoonlijke geschiedenis. Maar het kader waarbinnen hij egodocumenten plaatste en duidde, werd wel erg sterk bepaald door het negentiende-eeuwse victoriaanse beschavingsideaal. Dat maakt zijn beschrijving en beoordeling van karakters en genderverhoudingen wel erg normatief en weinig relativerend. Joris van Eijnatten bespeurt een vergelijkbare beperking in Fruins zienswijze op godsdienst. Ook die is sterk normerend. Fruins voorkeur lag bij wetenschappelijk en redelijk redeneren, een ideaal dat hij in zijn eigen

negentiende eeuw onder handbereik zag. Hij contrasteerde dat met de zestiende-eeuwse religie, die gedomineerd werd door emotie en geloof in wonderen. De geschiedenis liet gelukkig een groei zien van kinderlijk geloof naar rationele volwassenheid. Van Eijnatten kenschetst Fruins houding als verstandig, maar onrealistisch. Het resulteerde in een kleurloze cultuurhistorische beschouwing met een blinde vlek voor de kracht van religieuze passies.

Ook bij Robert Ross wil het gesprek met Fruin niet echt vloten. Had Fruin een bewustzijn van wereldgeschiedenis? Het beste dat erover gezegd kan worden, is dat hij uitging van de monogenese van de mensheid; een liberaal standpunt dat toen niet vanzelfsprekend was. Maar daar houdt het mee op. Fruin was misschien origineel als hij over (details uit) de Nederlandse geschiedenis schreef. Maar over de wereld daarbuiten herhaalde hij slechts de vooroordelen van zijn tijd, natie, klasse en sekse. Ross spreekt over 'ontologisch imperialisme'. Remieg Aerts constateert dat de vanzelfsprekendheid van Fruins thematiek en van het publiek daarvoor verdwenen is. Hij bekijkt Fruin gedistantieerd, door de verrekijker van Nora. Herman Paul concludeert dat Fruin, zeker buiten Nederland, niet de status van een echte Vader van de Geschiedschrijving heeft verworven, zoals dat Herodotus, Ranke en Burckhardt wel is overkomen.

Misschien moet dan toch de conclusie uit deze levendige bundel zijn, dat een diachrone dialoog van twee kanten moet komen. En dat Fruins werk ons daarvoor onvoldoende te bieden heeft.

Wijffes, Huub, Voerman, Gerrit (eds.), *Mediatization of Politics in History* (Groningen Studies in Cultural Change 35; Leuven: Peeters, 2009, xxii + 265 blz., ISBN 978 90 429 2205 1).

In grote lijnen beschrijft het concept ‘mediatisering’ een proces waarbij de conventies en eisen van de media andere sociale en culturele domeinen zijn gaan domineren, een inmenging die gepaard gaat met een toenemende autonomie van de media. Ook de politieke sfeer ontsnapte niet aan de zogenaamde ‘koloniserende’ media. Politici zien zich genoodzaakt om de narratieve structuren van de media over te nemen, willen zij nog gehoord worden. In de politieke communicatie heeft een ‘politieke logica’ het veld geruimd voor een ‘medialogica’. Hoewel wetenschappers vanuit verschillende invalshoeken mediatisering als een *proces* definieerden, bleef de historische dimensie of context regelmatig onderbelicht. Al te vaak wordt het procesmatige karakter onderschreven maar tegelijkertijd grotendeels genegeerd. Om deze historische leemte op te vullen organiseerde de Universiteit van Groningen in 2006 een internationaal congres waaruit dit boek resulteerde.

Huub Wijffes beschrijft in de inleiding de relatie tussen politiek en media als volgt: ‘every transformation we see is understood not as a transformation of politics through media pressure, but as a transformation of political culture of which media is a part’ (x). In plaats van beide velden als strikt gescheiden te beschouwen moet de historicus aandacht hebben voor de dynamische processen van wederzijdse beïnvloeding van media en politiek. Deze benadering vormt een rode draad door de verzamelde artikelen, die grotendeels maar niet exclusief op de Nederlandse casus focussen. De algemene theoretische steen des aanstoots hierbij is Arend Lijpharts visie op de gedweeë of volgzaam rol van de media in de Nederlandse verzuilde samenleving.

Aan de hand van het concept ‘mediatisering’ wordt deze simplificering aan de kaak gesteld. Het boek valt uiteen in drie delen. Het eerste

deel bevat twee algemene beschouwingen over de problematische verhouding tussen media en politiek. Robert Entman duidt op het chronische geheugenverlies van de (Amerikaanse) media, hun inherente onvermogen om te leren uit gemaakte fouten, en de nefaste invloed hiervan op hun omgang met geschiedenis. John Lloyd bekritiseert de vermenging van consumentisme en entertainment met politieke verslaggeving.

Het volgende luik benadert de mediatiseringsproblematiek vanuit het perspectief van de politici. Welke strategieën hanteerden ze om de media te beïnvloeden in een tijd gekenmerkt door partijvorming en de opkomst van massademocratie? Hoe schikten ze zich naar de eisen van de pers? In de transformerende politieke cultuur in de jaren 1860 en 1870, waarin politieke partijen gestadig afgelijnde gedaantes aannamen, speelden de media een steeds actievere politieke rol, hetzij als criticaster, hetzij als verdediger van het regeringsbeleid. Kranten boden echter ook een forum voor interne conflicten. Piet Hagen constateert een levendig pluralisme in de socialistische pers, die zoals de katholieke en protestantse variant allerminst tot ‘his master’s voice’ valt te reduceren. De ‘master’, namelijk Troelstra, vormde zelf het voorwerp van kritiek. Gerrit Voerman plaatst op zijn beurt de introductie van politieke blogs in een politieke cultuur waar de individuele politicus meer en meer de overhand krijgt.

Afsluitend komt het journalistieke perspectief aan bod dat focust op de groeiende journalistieke autonomie en de ambitie om invloed uit te oefenen op de politieke besluitvorming. De wijzigende sociale positie van journalisten hangt samen met stijlveranderingen in politieke verslaggeving die enigszins samengevat kunnen worden als personalisering en subjectivering. De Engelse en in mindere mate Nederlandse parlementaire journalistiek, bijvoorbeeld, raakten gedurende de negentiende eeuw doordrongen van psychologische elementen. Verslaggevers analyseerden het ‘innerlijk’ van de politicus, zijn karakter, zijn bewegingen, zijn neuroses. In zijn vergelijking van